

İYİ YÖNETİM ÖRNEĞİ: OSMANLI DEVLETİ'NİN FİLİSTİN'DE GÜVENLİK POLİTİKALARI

Good Governance Example: Security Policies
of the Ottoman Empire in Palestine

Öğr. Gör. Dr. Meral ŞAHİN*

Geliş Tarihi: 26.01.2025 | Yayına Kabul Tarihi: 14.05.2025

Öz

Osmanlı Devleti'nde kutsal topraklara her zaman önem verilmiştir. Bunlardan birisi de hiç kuşkusuz Filistin coğrafyasında yer alan Kudüs şehri ve çevresindeki yerleşim yerleridir. Özellikle Kudüs'e bütün ilahi dinler tarafından değer verilmiştir. Bu çerçevede Kudüs, Gazze, Halilü'r-rahman, Lud, Remle ve Yafa'da güvenliğin sağlanması ve korunması ön planda tutulmuştur. Bu çalışmanın temel amacı XIX. yüzyıl ortalarında bir Osmanlı idari birimi olan Kudüs ve Gazze Sancakları ile bağlı kazalarda istihdam edilen ve güvenliği sağlamakla görevli zaptiye ve piyade askerlerinin maaş ve ta'yinâtlarını tespit ederek değerlendirmektir. Ana kaynak olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi'nde yer alan Maliye Nezâreti Masârifat Defteri ve defteri tamamlayacak diğer arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Yöntem olarak sosyal

Abstract

The Ottoman Empire always placed great importance on the holy lands. One of them was undoubtedly the city of Jerusalem and its surrounding settlements in the geography of Palestine. Jerusalem, in particular, has been valued by all divine religions. Within this framework, ensuring and maintaining security in Jerusalem, Gaza, Halilü'r-rahman, Lud, Remle and Jaffa was prioritized. The main objective of this study is to identify and evaluate the salaries and allowances of the zaptieh and infantry soldiers employed to ensure security in the sanjaks of Jerusalem and Gaza, as well as their affiliated districts, which were administrative units of the Ottoman Empire in the mid-19th century. The primary sources used in this study are the expenditure ledger (Masârifat Defteri) of the Ministry of Finance, housed in the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives, along

* Yozgat Bozok Üniversitesi Rektörlüğü Ortak Dersler Bölümü, Ortak Dersler Anabilim Dalı, meral.sahin@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8937-1128.

bilimlerde kullanılan tümevarım metodu kullanılmıştır. Defter ve belgeler okunmuş, konularına göre tasnif edilmiş ve dönemin koşullarına göre analiz edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kudüs ve Gazze Sancakları ile bağlı bulunan kazalar halkının güvenliğini sağlamak için yoğun bir çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır. Görev yapan zaptiye ve piyade neferlerine günün koşullarına uygun maaş ve ta'yinât verilmiştir.

with other archival documents that complement the ledger. The research employs the inductive method, a technique commonly used in social sciences. The ledger and documents were read, classified according to their topics, and analyzed in the context of the period's conditions. It is understood that the Ottoman Empire made significant efforts to ensure the security of the population in the Sanjaks of Jerusalem and Gaza and their affiliated districts. The zaptieh and infantry soldiers on duty were provided with salaries and allowances appropriate to the conditions of the time.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Kudüs ve Gazze, Kamu Düzeni, Güvenlik, İyi Yönetim

Keywords: Palestine, Jerusalem and Gaza, Public Order, Security, Good Management

1.GİRİŞ

Antik çağlarda Filistin kavramı, Yafa ile Gazze arasında kalan sahil kesimi için kullanılan bir isimdir.¹ Armaoğlu'na göre, coğrafi olarak Filistin, Suriye, Mısır ve Akdeniz ile Şeria arasında kalan topraklardır. Osmanlılar ise bölgeye “*Arz-ı Filistin*” ismini vermişlerdir.² Filistin adı; M.Ö. 1100 tarihinde bu bölgede yaşamış kavmin adını almış olup pek çok istilâlara uğradığı için sınırları sürekli olarak değişmiştir.³ Filistin üç kıtanın kavşak noktasındadır. Yaklaşık dört bin yıldır sayısız savaşın ve mücadelenin hedefi olmuştur. Sınırları her zaman belirsiz ve değişken olsa da merkezi hiçbir zaman belirsiz olmamıştır. Bu hiç kuşku yok ki Kudüs şehridir.⁴

¹ Zekeriya Kuşun, Abdülkadir Steih ve Ali İhsan Aydın (2020), **Osmanlı Filistin'i Yer İsimleri Kılavuzu ve Atlası (1516-1917)**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, s.13.

² Fahir Armaoğlu (1989), **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1918-1988)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.3-4; Mim Kemâl Öke (1990), **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**, Çağ Yayınları, İstanbul, s.12-13.

³ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Sina-Filistin Cephesi Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar** (1979), T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, C. IV, Kısım. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, s.37; Feyza Betül Köse (2015), “Osmanlı Dönemi Kudüs'ünde İdari ve Sosyal Yapı”, **Belgü Dergisi**, Sayı: 1, Ardahan, s.164-167.

⁴ Baruch Kimmerling and Joel S. Migdal (2003), **The Palestinian People**, Harvard University Press, 2003, s.3.

Filistin coğrafyası yüzyıllar boyu büyük mücadelelere sahne olmuştur. Suriye ve Filistin'in Türkler tarafından tamamı ile fethedilip Selçuklu Devleti hakimiyetinin kurulması Emir Atsız tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵ Bölgede ilahi dinlerin kutsal mekânlarının bulunması, Filistin'in önemini her zaman canlı tutmuştur. Bölgede yaşayan Musevilerin tarihi kadim çağlara kadar gitmektedir.⁶

İsrailliler Filistin'i işgal ettiğinde güney ve orta dağları işgal eden yedi ana ulusla karşılaştılar.⁷ Eskiçağlarda bugünkü Filistin ve çevresinde yaşamış olan Yahudilerin tarihi felaketlerle doludur. Romalılar, İranlılar ve Asurlular tarafından ülkeleri istila edilerek kendileri katledilmiş veya sürgün edilmişlerdir. Yahudilerin gittikleri Hristiyan ülkelerinde baskıya maruz kalmalarının en önemli sebebi Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine Yahudilerin yol açtığı inancıdır.⁸ Kutsal mekânlar konumlarından dolayı toplum içerisinde potansiyel bir çatışma alanı yaratmışlardır.⁹

Semâvî dinlerden olan Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet bu coğrafya sınırları içerisinde hayat bulmuştur. Bu üç büyük semâvî din mensupları bölgeyi elinde tutmak için yoğun çaba göstermişlerdir.¹⁰ Örneğin; Haçlı seferlerinin¹¹ görünür sebebi Filistin kökenli bir din olmakla birlikte Katoliklikle birlikte Avrupalılaştan Hristiyanlığın kutsal kenti Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarmaktır. Ancak, X. yüzyıldan XIII. yüzyılın sonlarına kadar Avrupâda ortaya çıkan nüfus artışı bunu körüklemiş olmalıdır.¹²

1517 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçen bölge Şam Beylerbeyliğine bağlanarak Kudüs Sancağı¹³, Gazze Sancağı, Nablus Sancağı, Tedmür Sancağı,

⁵ Ali Sevim (2000), **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, s.15-33, 62.

⁶ Süleyman Kocabaş (1994), **Vaat Edilmiş Toprak Filistin İçin Mücadele: Türkiye ve Siyonizm**, Vatan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s. 9-20.

⁷ Philip J. Baldensperger and Frederic Lees (1913), **The Immovable East Studies of The People and Customs of Palestine**, Sir Isaac Pitman & Sons Ltd, London, s.3.

⁸ Yavuz Ercan (2001), **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları**, Turhan Kitabevi, Ankara, s.67.

⁹ Yasemin Avcı ve Ömür Yazıcı Özdemir (2019), "Kudüs Kamame Kilisesi: Hristiyanlığın Merkezinde Osmanlı Mirası ve Statüko Meselesi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 29, Bahar, s.37.

¹⁰ Mim Kemâl Öke (1990), **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**, Çağ Yayınları, İstanbul, s.13.

¹¹ Steven Runciman (2008), **Haçlı Seferleri Tarihi**, (Çev. Fikret İşıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. I-IV, Ankara.

¹² Ahmet Tabakoğlu (2008), **Türkiye İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, İstanbul, s.72.

¹³ Dror Ze'evi (2000), **Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı'nda Toplum ve Ekonomi**, (Çev. Serpil Çağlayan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.9-39; Amy Singer (2002), **Osmanlı'da Hayırseverlik: Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti**, (Çev. Dilek Şendil), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.1-16.

Beyrut Sancağı ve Sayda Sancağı'ndan müteşekkil hale getirilmiştir.¹⁴ Kudüs ve hinterlandını ilgilendiren pek çok eser kaleme alınmıştır. Coğrafyacılar ve gezginler gerek turizm ve gerekse de gözlem amaçlı yayınlarda bulunmuşlardır. Osmanlılar bölgeyi teşkilatlı olarak yönetmiş ve esaslı olarak çeşitli kanuni düzenlemelerde bulunmuşlardır.¹⁵ Osmanlı yönetimi altında Filistin sancaklara bölünerek Suriye'ye dâhil edilmişti.¹⁶

XVI. yüzyıl'da Kudüs, Gazze Sancağı, Nabsu Sancağı, Safed Sancağı ve Aclun Sancağı'ndan oluşmakta ve toplam 1172 köye sahip bir idari yapı içerisinde bulunmaktaydı.¹⁷ Osmanlı Devleti, kutsal topraklardan olması hasebiyle her zaman önem verdiği bu bölgeye yine bu bölgeye has olmak üzere çağına göre son derece mükemmel bir idari yönetim anlayışı getirmiştir.¹⁸ XIX. yüzyılın başlarında Filistin bölgesi, Osmanlı Devleti'nin Sayda / Akka Vilâyeti'ne bağlanmıştır.¹⁹

1831-1841 yılları arasında Kudüs Sancağı, Akka Sancağı ve Nablus Sancağı, Akka Vilâyeti adı altında birleştirilmiş ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa yönetimine geçmiştir.²⁰ Bölgedeki huzur ve sükunet ilerleyen yüzyıllarda da istikrarlı şekilde devam etmiş, 1740-1917 tarihleri arasında Kudüs²¹, Gazze²², Yafa²³, Halil'ür-

¹⁴ Fahir Armaoğlu (1989), **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1918-1988)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.3-4; Mim Kemâl Öke (1990), **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**, Çağ Yayınları, İstanbul, s.12-13.

¹⁵ H. 964/M. 1557 tarihli Gazze Kanunnamesi için bkz; **Osmanlı Belgelerinde Filistin/Palestine in Ottoman Documents** (2009), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları No. 102, İstanbul, s.29.

¹⁶ Mary Hovsepian (ty), "Demography of Race and Ethnicity in Palestine", **The International Handbook of The Demography of Race and Ethnicity**, Ed: Rogelio Saenz, David G. Embrick and Nestor P. Rodriguez, Siproinger, s.339, (doi 10.1007/978-90-481-8891-8).

¹⁷ **Osmanlı Filistin'i Yer İsimleri Kılavuzu ve Atlası (1516-1917)**, s.29.

¹⁸ Ahmed Akgündüz (2008), **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Yönetimi**, Timaş Yayınları, İstanbul, s.37-42.

¹⁹ Tuncer Baykara (t.y.), **Anadolu'nun İdari Taksimi Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş-I**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No. 86, Ankara. s.115.

²⁰ Işıl Işık Bostancı (2006), **XIX. Yüzyılda Filistin: İdarî ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Elazığ, s. 125; **Osmanlı Filistin'i Yer İsimleri Kılavuzu ve Atlası (1516-1917)**, s.14.

²¹ Kuds-i Şerif, Makdis, El-Beyti'l-Makdis, maa Gazze ve Remle, 1517'de Arap Vilâyeti'ne, 1520-1830'da Şam Eyâleti'ne, 1830-1840'da Mısır Yönetimine (Kavalalı Mehmed Ali Paşa), 1841-1854 Sayda Eyâleti'ne bağlı sancak merkezidir. 1854-1855'de Kudüs Eyâleti, 1856-1864'te Sayda Eyâleti'ne bağlı sancaktır. Tahir Sezen (2017), **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları No: 26, Ankara, s.492.

²² Gazze maa Han Yunus, 1517 yılında Arap Vilâyeti'ne, 1530-1730 arasında Şam Eyâleti'ne bağlı sancak, 1856-1865 yılları arasında kaza olup Kuds-i Şerif'e bağlı Sayda Eyâleti'ne bağlıdır. 1866 yılında kaza olup Kuds-i Şerif/ Suriye Vilâyeti'ne bağlı, 1867 tarihinde ise Sayda Eyâleti'ne bağlıdır. Bkz; Sezen (2017), **Osmanlı Yer Adları**, s.280.

²³ Yafa maa Lud ve Remle maa Remle; 1520'de Şam Eyâleti'ne bağlı sancak, 18. Yüzyılda Gazze'ye bağlı, 1855-1867'arasında Kudüs'e bağlı kaza merkezidir. Kudüs bu tarihlerde zaman zaman Sayda ve Suriye Vilâyeti'ne bağlı olmuştur. Sezen (2017), **Osmanlı Yer Adları**, s.795.

rahman, Akka, Nabsu ve Leccun'dan oluşan idari birimlerle devam etmiştir.²⁴

Başka bölgelerde zulüm gören Musevilerin, Türk yönetimi altında Filistin'de yaklaşık olarak 400 yıldan fazla uzun süren bir süreçte rahat yaşadıkları bilinmektedir.²⁵ Osmanlı İmparatorluğu Filistin'deki Yahudi toplumu üzerinde güçlü bir etkiye sahipti.²⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nda diğer bazı gayrimüslimlere göre sayıları az olmalarına rağmen etkinlikleri çok olan Yahudiler millet olarak son derece eski bir tarihe sahip olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Özellikle ekonomik hayatta önemli rol oynamışlar, hekimlikte de her zaman iyi birer hekim olarak söz sahibi olmuşlardır.²⁷ Esasen, Osmanlı İmparatorluğu'nda millet kavramı altında yaşayan her millet veya ulus kendi dilini kullanma, kendi dinini, kültürel ve eğitim kurumlarını geliştirme, vergileri toplama ve mahkemeler kurma hakkına sahipti.²⁸

XIX. yüzyıl içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ile birlikte batılılaşmanın etkisiyle Filistin bölgesinde yer alan Kudüs'te köklü politik değişiklikler olmuştur. Batılı devletlerin, Kudüs'te konsolosluklar açmalarıyla birlikte yabancı, tüccarlar ve yerleşimcilerin sayısı artmış, batılı devletler ticari faaliyetlerini istikrarlı bir biçimde devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda ticari ve diğer faaliyetlere katkı sağlamak amacıyla buharlı gemiler Filistin ve Avrupa arasında tarifeli seferlere başlamışlardır. Kudüs-Yafa karayolunun açılması ulaşım imkânlarını daha kolay hale getirmiştir.²⁹ Filistin ve genel anlamda Ortadoğu ile ilgili gelişmeler çağımız dünyasında en önemli problem olarak devam etmektedir.³⁰ Bunda en önemli etki faktörü hiç kuşkusuz, Filistin bölgesinin stratejik açıdan önemli bir konumda bulunmuş olmasıdır.³¹

²⁴ **Osmanlı Filistin'i Yer İsimleri Kılavuzu ve Atlası (1516-1917)**, s.110; Baykara, **Anadolu'nun İdari Taksimi Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş-I**, s.130.

²⁵ Türkkaya Ataöv (1979), "The Palestine Question and Turkey", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 34, S. 1, Ankara, s.15.

²⁶ Nissim Cohen (2015), "Solving Problems Informally: The Influence of Israel's Political Culture on The Public Policy Process", **Public Administration and Policy in The Middle East**, Ed: Alexander R. Dawoody, Springer, New York, s.236.

²⁷ Yavuz Ercan (2001), **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları**, Turhan Kitabevi, Ankara, s.67.

²⁸ Sydney Nettleton Fisher (1959), **The Middle East**, Routledge&Kegan Paul Ltd, London, s.216.

²⁹ **Filistin'de Osmanlı Postaları (1840-1918): Kudüs** (2004), Alexander Koleksiyonu, (Çev. Kemal Giray), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, C. 1, İstanbul, s. 1; Kutsal topraklara ulaşımı önemseyen Osmanlı Devleti ilerleyen yıllarda bölgede demiryolu ulaşımının sağlanması ve geliştirilmesi için büyük çaba harcamıştır. Bkz; Murat Özyüksel (2000), **Hicaz Demiryolu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.261-275.

³⁰ Vahdettin Engin (2014), **Pazarlık**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s.9-20.

³¹ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi**, s.69-71.

Filistin'de dört yüz yıl süren Osmanlı döneminin sonlarına doğru dramatik değişiklikler yaşanmış bölgede yabancı nüfuzu ve müdahalesi artmıştı.³² Filistin yabancı devletlerin ihtiraslarının odak noktalarından birisini oluşturuyordu. Jeopolitik konumu ve kutsal topraklar olarak nitelendirilmesiyle imparatorluktaki en çok arzu edilen yerlerden birisiydi. Filistin'e ilgi gösteren Avrupa güçlerinden en önemlileri İngiltere ve Fransa idi. İngiltere için stratejik çıkarlar ön plandaydı.³³ 1800'lü yıllardan itibaren bir zamanların muazzam gücü olan Osmanlı İmparatorluğu Avrupanın "Hasta Adamı" olarak görülmeye başlanacaktır.³⁴ XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin hemen her Avrupalı devlet birer nüfuz alanı oluşturmuş bulunuyordu.³⁵

Kudüs padişahların egemenlik göstergelerinden birisi olduğu belgelerde de yer almaktadır. Bunlar imparatorluğun kurucu formülleri arasındaydı. Sultanlarda bu koruyuculuktan ve hizmetkârlıktan memnuniyet duyarlardı.³⁶ 1798 tarihinden önce Osmanlı Devleti ile Fransa arasında ilişkiler iyi durumda olduğundan Kudüs'teki Fransız elçisi Fransiskenlerin Kudüs ve Beytül-lahim'deki kutsal mekânların kontrolünü ele geçirme veya elinde tutma girişimlerine sıklıkla dâhil olmaktadır.³⁷ 1840'larda Filistin'deki kutsal yerler için Katolik ve Ortodoks rekabeti yabancı müdahale için bir zemin oluşturmuştu.³⁸ Kudüs kenti Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler içinde bir hac yeri olup üç tek tanrılı dinin dindarları kasabının dar sokaklarında birbirini görmekten kaçınmazdı.³⁹ Kudüs'teki Harem-i Şerif, Medine ve Mekke ile birlikte İslam dininin en kutsal mekânlarıydı.⁴⁰ Suriye hacılarının Mekke'ye giden yolu Kudüs'ü kapsamamaktaydı. Kervanlar Şam'da bir araya gelir ve güneye doğru hareket ederler Kudüs'ü sağında bırakırlardı.⁴¹

³² David Kushner (1986a), "Foreword", **Palestine in the Late Ottoman Period, Political, Social and Economic Transformation**, Jerusalem, s.IX.

³³ David Kushner (1986b), *The Foreign Relations of the Governors of Jerusalem Toward the End of the Ottoman Period*, **Palestine in the Late Ottoman Period, Political, Social and Economic Transformation**, Jerusalem s.310.

³⁴ Emma Marriot (2014), **Bir Nefeste Dünya Tarihi**, Maya Kitap Yayınları, Çev: Egemen Yalgür, İstanbul, s.94

³⁵ Kushner (1986b), **The Foreign Relations**, s.309.

³⁶ Klaus Kreiser, "The Place of Jerusalem in Ottoman Perception", s.53. <https://www.jstor.org/stable/jj.21570566.16> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).

³⁷ Suraiya Faroqhi (2004), **The Ottoman Empire and The World Around It**, I.B. Tauris & Co Ltd, London, s.35

³⁸ Caroline Finkel (2017), **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı: Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü (1300-1923)**, Timaş Yayınları, Çev: Zülal Kılıç, İstanbul, s.404.

³⁹ Suraiya Faroqhi (2004), **The Ottoman Empire and The World Around It**, I.B. Tauris & Co Ltd, London s.164.

⁴⁰ Clair Price (2008), **Türkiye'nin Yeniden Doğuşu**, Çev: Bilal Çölgeçen, İkarus Yayınları, İstanbul s.26.

⁴¹ Kreiser, **The Place of Jerusalem**, s.53.

Batılılar Kudüs'ü kendi yaşamsal alanları ile ilgili olarak bölüp yönetebilmek amacıyla Kudüs şehrini 4 bölgeye ayırarak yönetsel açıdan etki gücünü artırmaya çalışmışlardır. Örneğin; 1830'lu yıllarda bölge ile ilgili olarak yürürlüğe koyabilmek amacıyla bölünmüş haritalar çizmişler ve bunu uygulama safhasına geçirmeye çalışmışlardır. Bunda kente yerleşen ve konsolosluk açan İngilizlerin büyük payı bulunmaktadır.⁴²

Avrupalı devletlerin başta İngiltere olmak üzere Filistin bölgesinde konsolosluk açmalarından sonra bir takım siyasi ve dini münasebetlerin geliştiği ve artış gösterdiği görülmektedir. Bu düşünceden hareketle Alman mezhebine mensup cemaatlerin Kudüs'te bulunan İngiliz piskoposu ile olan ikili ilişkilerinin artış gösterdiği belgelere yansımaktadır. Bu faaliyetlerin Osmanlı Devleti aleyhinde ittifak olarak algılandığı izleniminin resmi devlet görüşü olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.⁴³ Bu ve benzeri türden olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti hâkimiyeti altındaki bu bölgeye maddi ve manevi desteğini vermekten kaçınmamış özellikle vakıflar yoluyla ortaya koyduğu eserler her zaman insanlığın hizmetinde olmuştur.⁴⁴ Örneğin; Kudüs'te bulunan kutsal yerlerin tamir ve bakımı için Osmanlı Sultanı II. Mahmut cömertçe bağışta bulunmuştu. Bunlardan birisi de Kutsal Kabir kilisesi idi.⁴⁵

Bu araştırmanın temel problemi olan Osmanlı Devleti'nin kutsal topraklar olarak nitelendirilen bir idari biriminde yeterli güvenlik personeli istihdam edip etmediği, personelin maaşlarının yeterli düzeyde olup olmadığı, istihdam edilen personelin niteliği ve niceliği cevabı aranılan sorular arasındadır. Osmanlı Devleti Filistin coğrafyasına ne denli önem vermiştir. Araştırma konusu H. 1262 / M. 1846 yılını kapsamakta ve yine Rumi takvime göre teşrinisani başlangıcı ile şubat ayı sonuna kadar olan süre ile sınırlı tutulmaktadır.

⁴² Yasemin Avcı (2022), "Kudüs'te Toplumsal Ayrışmayı Mekân Üzerinden Okumak: Kentin Merkezi Bab el-Halil (Yafa) Meydanı (1871-1948)", **XIX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri 03-07 Ekim 2022**, Ankara, s.473.

⁴³ "Arz-ı Filistin'de bulunan Alaman mezhebi cema'atlerinin Kuds-i Şerif'de olan İngiliz piskoposu ile cârî olan muamelât ve münâsebât-ı câriyeleri zât-ı", **BOA. HR. SYS.** 1778.12. (18.06.1842).

⁴⁴ Şerife Memiş (2016), **Osmanlı Taşra Toplumu ve Vakıf Kurumu: Kudüs (1703-1831)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, s.77.

⁴⁵ Fisher (1959), **The Middle East**, s.302.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Nitel veri analizi üzerine odaklanmış çalışmalar farklı süreç ve yöntemler kullanmalarına karşın genel olarak tümevarım yöntemi ile bir analiz yapıp kuram geliştirmeyi amaçlamaktadırlar.⁴⁶ Çalışmada öncelikli olarak bir arşiv taraması yapılmıştır. Bundaki amaç doküman incelemesine imkân tanıyabilmektir. Çalışma alanı dar bir alanla sınırlı tutularak daha kapsamlı bir analiz yapılabilmesine imkân sağlanmak istenmiştir. Belgelerin güvenilir olup olmadığı dönemsel olarak karşılaştırma yapılarak kontrol edilmiştir. Kavramsal olarak Filistin konusunun yerel boyutunu güvenlik açısından irdelemek düşüncesi ön plana çıkmış ve tasarlama bu yönde yapılmıştır. Bunun için alana katkı sağlayabilecek ikinci elden tetkik eserlerin incelenmesiyle konu hakkında ön hazırlık aşaması gerçekleştirilmiştir. Bölgenin hassas olması ve Avrupa Devletlerinin ve genel anlamda dünya kamuoyunun gözü bu coğrafyada bulunduğundan yerel örneklem bağlamında halkın güvenli olarak yaşamını sürdürebilirliğinin irdelenmesi temel hedef olarak alınmıştır.

2.2.Çalışma Grubu

Çalışmada Osmanlı Devleti'nin genel güvenlik politikaları çerçevesinde örnek olay incelemesi Filistin coğrafyasının bir bölümünü oluşturan beş sancak ve kaza yönetsel birimi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Genel güvenliğe katkı sağlayabilecek yerel düzeyde örneklemi analiz etmek suretiyle alana katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2.3.Veri Toplama Araçları

Çalışmada ana kaynak arşivden elde edilen Masârifat Defteri ile diğer elde edilen verilere dayanarak temel problemin çözülmesi hedeflenmiştir. Bunun yanında dönem ile ilgili hazırlanan lisansüstü tezler başta olmak üzere diğer tetkik eserlerde incelenmiş ve dönem irdelenmeye çalışılmıştır. Gözlemlenen verilerin olguları değerlendirilip analiz edilmiş genel bir kanı elde etmek için tümevarım metodu bu çalışmada tercih edilmiştir. Bu yöntem sosyal bilimlerde sıklıkla

⁴⁶ Sayime Erben Keçici (2020), *Bilimsel Araştırma Yazma El Kitabı*, Eğitim Yayınevi, Konya, s.68.

kullanılan ve oldukça kapsayıcı sonuçlar ortaya koyan bir metottur. Osmanlıca olan defter ve belgeler öncelikli olarak okunmuş, incelenerek elde edilen veriler kendi içerisinde bölümlere ayrılmış ve tasnif edilmiştir.

2.4.Verilerin Toplanması ve Analizi

Sosyal bilimlerde ve özellikle tarih çalışmalarında ana kaynağa ulaşarak kapsamlı bir tetkik yapmak mümkündür. Araştırmada öncelik arşiv belgelerine verilmiştir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan Masârifat Defteri kullanılmıştır. Bu defter, Maliye Nezâreti / Bakanlığı fonunda bulunan bir Masârifat Defteri'dir.⁴⁷ Defterin orijinal numarası ML. MSF. d. 07585 olarak kayıt altına alınmıştır. Başlangıç tarihi 21. L. 1262 ve bitiş tarihi 21. L. 1262 olarak verilmiştir. Defter ciltli ve ebruludur. Ebadi 19 x 50.5'dir. Sayfa usulü ile numaralandırılmış olup toplam sayfa sayısı 4'tür. 1, 3 ve 4 numaralı sayfalar boştur. Defterin başlangıç kısmında kırmızı kalem ile "*Kuds-i Şerif ve Gazze Sancakları'nın elli dokuz senesi bedel-i iltizâm bakâyâsından livâ-i mezkûrun mültezimi Mustafa Beğ'in pederi müteveffa Said bin zimmetinden bâ-tahsil itâ' olunmuş olmağla şerh verildi*" ifadesi yer almaktadır.⁴⁸

2.5.Araştırma Etiği

Bu araştırma konusu kapsamında "Yükseköğretim Kurumları Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" çerçevesinde uyulması gereken bütün kurallara uyulmuştur. "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altındaki eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir.

3. BULGULAR

XIX. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin durumu Avrupa'nın ortak sorunu haline gelmiştir. Bu tarihlerde devletin toprak bütünlüğünün korunması İngiltere'nin siyasi ve ekonomik çıkarları için gerekli görülmekteydi.⁴⁹ Osmanlı Devleti XIX. yüzyıl ortalarına gelindiğinde eski gücünü büyük ölçüde kaybetmiş ve büyük Avrupa devletlerine karşı bir denge politikası takip etme

⁴⁷ Harcanan paralar, harcamalar, giderler, Devellioğlu (2015), s. 672.

⁴⁸ BOA. ML. MSF. d. 07585. (H. 21.10.1262/ R. 30.09.1262/ M. 12.10.1846).

⁴⁹ Selim Hilmi Özkan (2017), **Osmanlı Devleti ve Diplomasi**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s.211.

siyaseti izlemekteydi.⁵⁰ Devlet dışarıda büyük siyasi sorunlar ile uğraştığı gibi ve içeride ise büyük mali sıkıntılar baş göstermiş ve bütçede büyük ölçüde açıklar ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan 1830 ihtilallerinin çok uluslu bir devlet statüsünde olan Osmanlı Devleti'ni de etkilemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Kuruluş ve yükseliş dönemlerinde iyi bir idâri, adli, askerî, mâli ve benzeri alanlarda teşkilat kurmuş olan Osmanlı Devleti egemenliği altında bulunan halkın işlemlerini büyük ölçüde sorunsuz olarak yönetmekteydi. Yükselme döneminin tamamlanması ile birlikte duraklama ve ardından da gerileme dönemi başlamıştır. 1815 Viyana Kongresi'nden sonra ise artık hiçbir şey eskisi gibi olamamıştır.⁵¹ Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlık unsurlarından Sırplar 1804 yılında, ardından Yunanlılar 1821 yılında isyan etmişler ve bağımsızlık yolunda isyan etmişlerdir. 1828-1829 yılında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı, Edirne Antlaşması ile sonuçlanmış ve Yunanistan, Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmıştır.⁵² 1821-1823 Osmanlı-İran siyasi ilişkileri ve savaşları, 1830 yılında Cezayir'in Fransa tarafından işgali Osmanlı Devleti'ni siyasi ve mali olarak büyük ölçüde yıpratmıştır. 1831-1841 yılları arasında ortaya çıkan birinci ve ikinci Mısır sorunu ve Mehmet Ali Paşa isyanı önceki olumsuzluklarla birleşerek Osmanlı Devleti'nde yeni reformlar yapma gereğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁵³ Avrupa coğrafyasında ortaya çıkan bu siyasi gelişmelerden Filistin'deki Araplarda etkilenmiş olmalıdır. Zaman zaman isyan hareketlerine kadar giden gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Osmanlı yönetimi altında bulunduğu 1833 yılında yine böyle bir isyan hareketine rastlanılmaktadır. Halep'te bulunan Prusya Konsolosundan İstanbul'daki Büyükelçiliklerine gönderdikleri bir mektupta⁵⁴ bölgedeki çıkan isyan ile ilgili Halep civarında bulunan Araplar hakkında bilgi verilmekte ve "*Filistin ahvâlinde ayaklanmış olanların bazı şeyhleri ve şerikleri İbrahim Paşa tarafından siyâset olunduktan ve ahâlinin silahları alındıktan sonra yatışmaktadır.*" notu ilave edilmektedir.⁵⁵ Nihayet, Birinci Dünya Savaşı içerisinde Arap milliyetçiliği İslam dünyasının en kutsal mekânları olan Kudüs, Mekke ve Medine'yide etkisi

⁵⁰ Fahir Armaoğlu (1984), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, s.43-46.

⁵¹ Rifat Uçarol (2010), **Siyasi Tarih (1789-2010)**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 8. Basım, İstanbul, s.121-200.

⁵² Enver Ziya Karal (1988), **Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. V, 5. Baskı, Ankara, s.102-122.

⁵³ İlber Ortaylı (2006), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Alkım Yayınları, 25. Baskı, İstanbul, s.28-29; Sina Akşin (2020), **Türkiye Tarihi: Osmanlı Devleti (1600-1908)**, Cem Yayınevi, C. III, İzmir, s.115-117.

⁵⁴ "İş bu şehri eylül'ün yedisi tarihiyle müverrih olan konsolosundan vürüd iden mektubun"; **BOA. HAT.** 1209.47380. (H. 29.12.1248/M. 19.05.1833).

⁵⁵ **BOA. HAT.** 1209.47380. (H. 29.12.1248/M. 19.05.1833).

altına almış bulunmaktaydı.⁵⁶

Boğazlar sorunu olarak bilinen ve daha çok Rusya'nın Osmanlı Devleti elindeki İstanbul ve Çanakkale boğazlarına egemen olma düşüncesi 1841 yılında yapılan Londra Antlaşması ile hukuki bir zemine sahip olmuştur.⁵⁷ Osmanlı Devleti topraklarında yer alan ve “*Kutsal Yerler Sorunu*” olarak adlandırılan gelişmeler Avrupalı Devletlerin müdahalesi sonrası Osmanlı merkezi yönetimini zaman zaman son derece güç durumlarda bırakmıştır.⁵⁸ Azınlıklar arasında eşit davranılması ve Müslimlerle olan hukuki ilişkilerinin eşit seviyede yürütülmesi bakımından Tanzimat Fermanı öncesi Osmanlı Devleti'nde yaşayan zımmilerin hukuki statülerinde görünen belirgin farklılıklar giderilmeye çalışılmaktaydı.⁵⁹

Osmanlı Devleti bu tarihlerde son derece büyük mali sıkıntılar içerisinde bulunmakta denk bütçe yapmak bir yana bırakılacak olursa bütçedeki gelir-gider dengesizliğini dahi düzeltememiştir. Doğal olarak alım gücü düştüğü için halkın geçim düzeyi ve yaşam kalitesi son derece düşmüş bulunmaktaydı. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile devlet bu anlamda köklü adımlar atarak devletin olumsuz gidişini durdurmaya çalışılmaktaydı.⁶⁰

Tanzimat Fermanı ve onu takip eden dönemde asıl maksadın Osmanlı Devleti'nde bir burjuva sınıfı oluşturmak amacı olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin geri kalmasının temel sebeplerinden birisinin de burjuvazinin yokluğuna bağlandığı dile getirilmektedir. Bu dönemde uygulanan iktisadi politikaların temel amacının da kalkınma stratejisi belirlemeye yönelik burjuva sınıfının oluşturulması amacına yönelik olduğu düşüncesi kuvvetle olarak belirtilmektedir.⁶¹ Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan gayrimüslimler devletin eşit bireyleri olarak yönetimde, askerlikte, vergilendirmede her Osmanlı tebaası gibi eşit konuma getirilmişlerdir. Tanzimat Fermanı bütün Osmanlı coğrafyasında uygulanmaya çalışılmış ise de çok çeşitli nedenlerden dolayı istenilen seviyeye

⁵⁶ Price (2008), s.108.

⁵⁷ Uçarol (2010), s.121-200.

⁵⁸ Gülnihâl Bozkurt (1996), *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.44-55; İhsan Satış (2015), *XIX. Yüzyılda Kutsal Yerler Sorunu: Osmanlı Devleti, Kudüs ve Hristiyanlık*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Sivas Haziran, s.173-178.

⁵⁹ Bozkurt (1996), s.14-32.

⁶⁰ Uçarol (2010), s. 200-203; Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, s. 169-172; Bilal Eryılmaz (2017), *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, s.97-104.

⁶¹ Robert Mantran (1995), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa*, Çev. Server Tanilli, Cem Yayınevi, C. II, İstanbul, s.59-66; Akşin, 2020, s.124-126; Tabakoğlu, 2008, s.167.

ulaşılamamıştır.

Tanzimat Hareketi diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin dış politikasında bir denge siyasetini gündeme getirmiştir.⁶² Bir yandan devlette merkezileşme çabaları başlatılarak yönetsel anlamda reform çalışmalarına ağırlık verilmiş, diğer yandan da Osmanlı eyaletlerinde modern bürokrasinin temelleri oluşturularak yeni karar verme mekanizmalarının sayısı hızlı bir şekilde artırılmıştır. Bu anlamda modern belediyeler kurulmuştur. Belli bir bölgenin idari merkezi olma işlevini farklı biçimde yüklenen kentler merkezi idarenin müdahalesini daha güçlü olarak hissetmiştir. Bu kentlerden birisi'de Kudüs olmuştur. Filistin'deki siyasal ağırlığın merkezi bir liman kenti olan Akka iken bu merkez daha içerideki Kudüs kentine kaymıştır.⁶³ Filistin ve bu coğrafyanın önemli kenti olan Kudüs her zaman ilgi odağı olmuş ve merak edilmiştir.⁶⁴

Tanzimat'ın ilan edilmesinden sonra kurulan eyalet meclislerinde yönetsel açıdan katkı sağlamak üzere Zimmiler'den de üye alımı olmuştur. Zimmiler böylelikle meclislerde söz hakkına sahip olacaklar ve yaşadıkları kentler hakkında karar verme mekanizmasında yer alacaklardır. Ancak bazı yerlerde bu eşitlik sağlanamamıştır. Beyrut'ta Zimmilerle, Müslümanlar eşit şekilde üyelik paylaşırken, Suriye ve Filistin'de pek az zımmi üye idare meclislerinde yer alarak karar vermede etkili olabilişlerdir.⁶⁵

İnceleme konusu yapılan defterin girişinde “*Kuds-i Şerif*⁶⁶ ve *Gazze Sancakları'yla*⁶⁷ *tevâbi*⁶⁸ *kazâlarda müstâhdem*⁶⁹ *zaptiye*⁷⁰ *neferâtının*⁷¹ *altmış*

⁶² İlber Ortaylı (2006), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınları, 25. Baskı, İstanbul, s.111.

⁶³ Yasemin Avcı (2004), *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*, Phoenix Yayınları, Ankara, s.28-29.

⁶⁴ Chateaubriand, 18 Temmuz 1806'da Paris'ten Kutsal Toprak'a gitmek için memleketinden çıkmış ve Paris ile Kudüs arasındaki coğrafi yapı, gelenek ve görenekler hakkında bilgiler vermiştir. Chateaubriand (2004), *Paris İstanbul Kudüs: Bir Seyyahın Günlüğü*, İlbiz Yayınevi, İstanbul Aralık, s.292-306, 397-422.

⁶⁵ Bozkurt (1996), s.66.

⁶⁶ Kudüs

⁶⁷ İdari birim olarak kullanılan bir terimdir. Pakalın, C. III, s.116-119. Liva, elviye, sancaklar, bayraklar, Bkz; Ferit Devellioğlu (2015), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, 31. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2015, s.1074.

⁶⁸ Bir merkeze bağlı olan yerler, Devellioğlu (2015), s.1280.

⁶⁹ İstihdam olunmuş, hizmette bulunan, kullanılan, ücretle çalışan, Devellioğlu (2015), s. 869.

⁷⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nda toplum güvenliğini sağlamakla görevli askeri polis kuruluşu, bu kuruluştan olan er, Türkçe Sözlük (1988), C. II, s.1664.

⁷¹ Askerler, erler, Devellioğlu (2015), s.957.

bir senesi şehr-i muhtelif ma'âşlarıyla ta'yinât bahâlarının ber-muceb⁷² senedât-ı makbuza itâ⁷³ olunmuş olan mebâliğin⁷⁴ mikdârı" ifadesi yer almaktadır.⁷⁵ Esasen, Osmanlı Devleti'nin XV-XVI. yüzyıllardan beri düzenli olarak bu tür kayıtları tuttuğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili yapılmış bir çalışmada resmî belgelere yansıdığına göre; "*Kudüs, Halilü'r-rahman, Gazze, Şam, Halep, Maraş, Ayas Kaleleriyle diğer isimleri yazan kalelerin ve burçların muhafazasında bulunan yeniçeri neferâtının isimleriyle ulûfelerini ve beşlüyan, mustahfızan, topçıyan, cebeciyan, azebân cemâ'atlerine mensup olanları, her bölükteki neferâtın adedini, nereden hangi tarihte ve ne suretle o bölüğe geldiklerine dâir meşrûhâtı ihtiva eden bilgiler*" yer almaktadır.⁷⁶

İnceleme konusu yapılan tarihte Filistin coğrafyasının düzenli nüfus sayımları yapılmamış olduğundan veriler tahminden öteye gitmemektedir. Filistin coğrafyasına dışarıdan Yahudi göçü gelmiş olsa da 1800'lü yıllara doğru nüfusları sınırlı olup yaklaşık olarak 24.000 kişi civarındaydılar.⁷⁷ 1806 yılında 4.000'i Müslüman olmak üzere 8.750, 1838 yılında 15.000-30.000 arasında ve çoğunluğunun Müslüman, 1840'lı yıllarda ise 4.500'ü Müslüman 3.558'i Hristiyan ve geri kalanı da Yahudi olmak üzere 10.000 nüfustan ibaret olduğu araştırmalarda yer almaktadır.⁷⁸ 1880 yılında 300.000 (%94) olan Arap nüfusuna karşılık 24.000 (%6) Yahudi nüfusu bulunmaktaydı.⁷⁹ Nüfusu artırmak için faaliyetler artmış ve 1882 yılında Filistin'de ilk Yahudi tarım kolonisi kurulmuştur.⁸⁰ Yine bu tarihten sonra Avrupa'dan Filistin'e yapılan göçlerde artış göstermiştir. Bu durum Avrupa Yahudilerinin başlattığı projenin bir parçasıydı. Göçler, Avrupa Yahudilerinin asimile edilme endişesine karşı bir çözüm olarak görülmekteydi.⁸¹ 1896'lı yıllara gelindiğinde Theodor Herzl, Filistin'de Yahudiler için bir yurt

⁷² İcâb etmiş, lâzım gelmiş, bir veya emrin icâb ettiği şey, netîce, büyük bir me'murun kendisine sunulan evrâkı tasdik için ettiği işaret, paraf, Devellioğlu (2015), s.769.

⁷³ Verme, verilme, ödeme, Devellioğlu (2015), s.536.

⁷⁴ Paralar, akçeler, Devellioğlu (2015), s.684.

⁷⁵ BOA. ML. MSF. d. 07585.

⁷⁶ Bilgin Aydın ve Rifat Günalan (2008), **XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s.97.

⁷⁷ François Georgeon (1995), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, c. II, Çev: Server Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul, s.176-177.

⁷⁸ Bostancı (2006), s.135.

⁷⁹ Hovsepian, **Demography of Race**, s.340.

⁸⁰ François Georgeon, (1995), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, c. II, Çev: Server Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul, s.176-177.

⁸¹ Hovsepian, **Demography of Race**, s.339.

kurulması fikrini geliştirmiştir. Herzl, Osmanlı Devletinin mali sorunlarını çözme karşılığında Sultan II. Abdülhamid'den destek istese de alamayacaktır.⁸² Fisher ise; Birinci Dünya Savaşı başlangıcında Filistin'in 550.000 Müslim, 70.000 Hristiyan ve 50.000 Yahudi nüfustan oluştuğunu savaş sırasında ise Yahudi nüfusunun 20.000'e kadar düştüğünü belirtmektedir.⁸³ 1917 yılına gelindiğinde ise Arap nüfusu 504.000 (%90) iken Yahudi nüfusu ise 56.000 (%10) olmuştur.⁸⁴

Tablo 1. Kudüs ve Gazze Sancakları ile Bağlı Kazalarda Mevcut Zaptiye ve Piyade⁸⁵ Personel Sayıları ve Maaşları

Sancak/Kaza	Baş Zaptiye	Maaşı	Nefer	Maaşı	Personelin 1 Aylık Maaş Toplamı	Personelin 4 aylık Maaş Toplamı	Kesinti	Genel Toplam
	Sayı	Guruş	Sayı	Guruş	Guruş	Guruş	Guruş	Guruş
Kudüs Sancağı ⁸⁶	1	300	20	30	900	3.600	17	3.583
Halilü'r-rahman Kazası ⁸⁷	-	-	3	30	90	360	-	360
Gazze Sancağı ⁸⁸	1	100	15	30	550	2.200	-	2.200
Remle Kazası ⁸⁹	-	-	8	30	240	960	-	960
Lud Kazası ⁹⁰	-	-	8	30	240	960	-	960
Yafa Kazası ⁹¹	1	90	10	30	390	1.560	-	1.560
Genel Toplam	3	490	64	180	2410	9.640	17	9.623

⁸² Georgeon, (1995), s.176-177.

⁸³ Fisher, *The Middle East*, s.427.

⁸⁴ Hovsepian, *Demography of Race*, s.340.

⁸⁵ Orduda tüfekle teçhiz edilmiş olan ve muharip sınıfların aslî unsuru bulunan efrâd, (Pakalın, 1993). Mehmet Zeki Pakalın (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.779.

⁸⁶ Defterde Nefs-i Kuds-i Şerif olarak geçmektedir. Bkz; Nefs-i Kuds-i Şerif Sancağı'nda müstâhdem piyâde, zaptiye neferâtların sene-i merkûme teşrin-i sâni ibtidâsından (başlangıcından) şubat gâyetine (sonuna) değin maaşlarıyla ta'yînât bahâları; (BOA. ML. MSF. d. 07585).

⁸⁷ Halilü'r-rahman Kazâsı'nda müstâhdem piyâde ve zaptiye neferâtlarının sene-i merkûm eylül ibtidâsından şubat gâyetine kadar maaşlarıyla ta'yînât bahâları; (BOA. ML. MSF. d. 07585).

⁸⁸ Gazze Sancağı'nda istihdâm olunan piyâde, zaptiye neferâtların sene-i merkûme teşrin-i sâni ibtidâsından şubat gâyetine kadar maaşlarıyla ta'yînâtları; (BOA. ML. MSF. d. 07585).

⁸⁹ Remle Kazâsı'nda müstâhdem piyâde, zaptiye neferatların sene-i merkûme teşrin-i sani ibtidâsından şubat gâyetine kadar maaşlarıyla ta'yînât bahâları; (BOA. ML. MSF. d. 07585).

⁹⁰ Lud Kazâsı'nda müstâhdem piyâde, zaptiye neferatların altmış bir senesi teşrin-i sani ibtidâsından şubat gâyetine kadar maaşlarıyla ta'yînâtları; (BOA. ML. MSF. d. 07585).

⁹¹ Yafa Kazası'nda müstâhdem piyâde, zaptiye neferatların altmış bir senesi teşrin-i sani ibtidâsından şubat gâyetine kadar maaşlarıyla ta'yînâtları; (BOA. ML. MSF. d. 07585).

H. 1262/M. 1846 tarihini taşıyan defterde en fazla askeri güvenlik personelinin Kudüs Sancağı'nda olduğu anlaşılmaktadır. Kudüs Sancağı'nda 1 baş zaptiye ile 20 nefer bulunmaktadır. Baş zaptiye aylık 300 gurus, neferlerin her birisi ise 30'ar gurus tutarında maaş almaktadırlar. Personelin 1 aylık maaş ödemeleri toplamı 900 gurus'tur. Defter giderleri 4 aylık hesap üzerinden belirtildiğinden askeri güvenlik personellerinin 4 aylık maaş toplamı 3.600 gurus olup bundan 17 gurus kesinti yapılmış ve geriye net ele geçen tutar 3.583 gurus kalmıştır. Dönemin ekonomik koşulları gereği her bir akçe 3.62 gram gümüş içermektedir. 120 akçeye karşılık gelen sikke 40 para olup 1 Osmanlı gurusu⁹² olarak kabul edildiğinden dönemine göre alım gücünün yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir örnek vermek gerekirse, Filistin bölgesinde çeşitli sikkeler tedavül edildiği gibi, Kudüs'te 1580'lere kadar altın sultaninin değeri 40 para veya 80 akçe ortalama alım gücüne sahiptir.⁹³

Personel sayısına göre en fazla maaş ödemesi yapılan ikinci sıradaki Gazze Sancağı'dır. Burada da 1 baş zaptiye 100 gurus ve toplam 15 neferin her birisi 30'ar gurus tutarında aylık maaş almaktadırlar. Askeri güvenlik personelinin aylık maaş harcaması 550 gurus'tur. 4 aylık genel toplam harcama miktarı ise 2.200 gurus tutmaktadır. Toplam harcama kalemleri açısından üçüncü sırada ise Yafa Kazası gelmektedir. Buradaki baş zaptiye 90 gurus, 10 neferin her birisi ise 30'ar gurus tutarında aylık maaş almakta olup 1 aylık maaş tutarları toplamı 390 gurus'tur. Personelin 4 aylık maaş toplamı ise 1.560 gurus tutmaktadır.⁹⁴

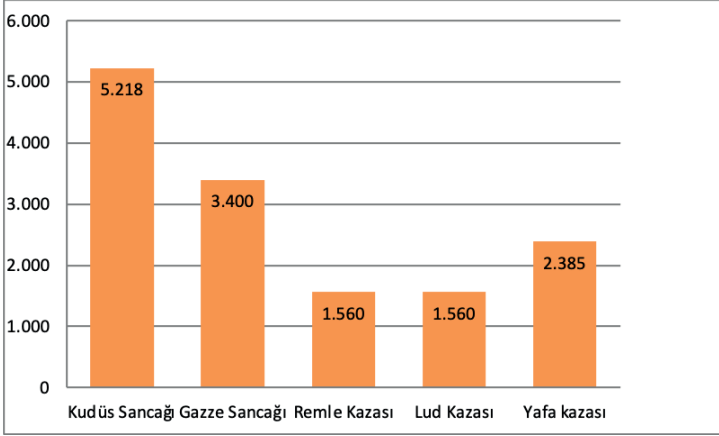
Remle Kazası ile Lud Kazası'nın nefer sayıları aynı olup her iki kazada ve bunlara ek olarak Halilü'r-rahman Kazası'nda baş zaptiye bulunmamaktadır. Sancaklara göre dağılımlarında baş zaptiyelerin aldıkları ücretin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durumun kazanın sahip olduğu fiziki büyüklük ve nüfus potansiyeli ile ilgili düşünülmüş olmalıdır. Bütün sancak ve kazaların 3 baş zaptiye, 64 nefer olmak üzere toplam askeri güvenlik amaçlı piyade ve zaptiye personelleri sayısı toplamı 67'dir. Baş zaptiyelerin 1 aylık maaş toplamı 490 gurus, neferlerin ise aylık gider toplamı 2.410 gurus tutmaktadır. Baş zaptiye ve neferlerin 4 aylık maaş toplamı tutarı ise 9.623 gurus'tur. Ödemelerin yapıldığı dört aylık süre zarfında askeri güvenlik personellerinden yapılan toplam kesinti miktarı tutarı

⁹² Ziya Karamursal (1989), **Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 213-215.

⁹³ Ahmet Tabakoğlu (2008), **Türkiye İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, İstanbul, s. 303.

⁹⁴ BOA. ML. MSF. d. 07585.

toplamı ise 17 guruş'tan oluşmaktadır.⁹⁵

Grafik 1. Kudüs ve Gazze Sancakları ile Bağlı Kazalarda Askeri Güvenlik Personellerine Yapılan Toplam Maaş ve Ta'yinât Ödemeleri

H. 1262 / M.1846 tarihli Masârifat Defteri'nde ta'yinât ve maaş toplamaları da yer almaktadır. Buna göre 5.218 (%34.83) guruş ile Kudüs Sancağı, 3.400 (%22.69) guruş ile Gazze Sancağı, 2.385 (%15.92) guruş ile Yafa Sancağı gelmekte olup Remle ve Lud Kazaları 1.560 (%10.41) guruş ile son iki sırada yer almaktadırlar.

Askeri güvenlik personellerine ödenen toplam ta'yinât ve maaş toplamaları tutarı ise 14.979.5 guruş tutmaktadır.⁹⁶ H. 1262-1271 / M.1846-1855 tarihleri arasında Sayda Eyâleti'ne ait Masârif / Masraf Defteri bilgilerinin inceleme konusu yapıldığı ve bu amaçla oluşturulmuş cetvelinin de gösterildiği bir araştırmada eyâlete ait toplam tahsisat miktarı tutarı 5.519.634 guruş ve yapılan tediye/ödeme miktarı ise 4.883.637 guruş tutarında olduğu gözlenmektedir.⁹⁷

⁹⁵ BOA. ML. MSF. d. 07585.

⁹⁶ BOA. ML. MSF. d. 07585.

⁹⁷ Tevfik Güran (1989), *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, (Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi C. XIII, Sayı: 17'den Ayır Basım), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, S.111-112.

Tablo 2. Kudüs ve Gazze Sancakları ile Bağlı Kazalarda Mevcut Zaptiye ve Piyâde Askeri Güvenlik Personellerine Verilen Ta'yînât Miktarları

Sancak / Kaza	Ta'yînâtın ⁹⁸ Nev'i ⁹⁹	Ta'yînâtın Bahâ ¹⁰⁰ ları	Ta'yînâtın Miktarı	Kesinti Miktarı	Genel Toplam Ödeme Tutarı
		Guruş ¹⁰¹	Kıyye ¹⁰²	Guruş	Guruş
Kudüs Sancağı	Nân ¹⁰³	1.635	1.320	12	1.635
Halilü'r-rahman Kazası	Nân	316.5	271.5	-	316.5
Gazze Sancağı	Nân	1.200	960	-	1.200
Remle Kazası	Nân	600	480	-	600
Lud Kazası	Nân	600	480	-	600
Yafa Kazası	Nân	825	660	-	825
Genel Toplam		5.176.5	4.171.5	12	5.176.5

Maliye Nezâreti Masârifat Defterinde her bir ay alınan maaşları göstermek için “*beher mâh*”¹⁰⁴ tâbiri kullanılmış, ta'yînât nev'ini oluşturan “*nân/ekmek*” ve “*nefer*” kısımları “*kırmızı renkli kalem*” ile yazılmıştır. Ta'yînât olarak sadece ekmek verilmesi dikkat çekmektedir. Toplumsal olarak “*Nân-ı Aziz*” denilen ve her kesimin büyük saygı gösterdiği bir nimet olarak ekmeğe verilen önemi gösterdiği gibi, bu yiyeceğin günümüzde olduğu gibi hanelerin vazgeçilmez bir gıdası olduğu gerçeğini de ortaya çıkarmaktadır. Kudüs Sancağı, Halilü'r-rahman Kazası, Gazze Sancağı, Remle Kazası, Lud Kazası ve Yafa Kazası'nda zaptiye ve piyade askeri güvenlik görevlilerine ödenen ta'yînât miktarı toplamı 5.176.5 guruştur. Bunun 1.635 (% 31.58) guruşu Kudüs Sancağı, 316.5 (6.10.5) guruşu Halilü'r-rahman Kazası, 1.200 (%23.18) guruşu Gazze Sancağı, 600 (%11.59)

⁹⁸ Askere verilen erzak ve yiyecek yerinde kullanılır bir tâbirdir. O mânaya gelen Arapça ta'yinin cem'idir. Aynen verilmeyip de karşılık olarak para verilirse “ ta'yînât bedeli” denilirdi. Mehmet Zeki Pakalın (1993), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2507, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No: 648, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.426.; Başka bir anlamı ise maaştan başka verilen yiyecek ve erzak olarak bilinmektedir. Devellioğlu (2015), s. 1215.

⁹⁹ Nevi ile, çeşitle, cinsle, sınıfla ilgili, Devellioğlu (2015), s.971.

¹⁰⁰ Kıymet, bedel, değer, Devellioğlu (2015), s.72.

¹⁰¹ Liranın yüzde biri değerinde Türk parası bkz; Türkçe Sözlük, (1988), s.936; Almanca grossiden alınmıştır. Kırk paradan mürekkep ve liranın yüzde biri kıymetinde Osmanlı sikkesi. Vaktiyle bakır ve metalik sikkesi olup şimdi yalnız gümüşten bir küçük ve güzel sikkedir. Şemseddin Sami, 2015, s.750; 120 akçeye muadil sikke kırk para yani 1 Osmanlı guruşu olarak kabul edilmiştir. Sultan Abdülmecid 1840 yılında kaime ile 1844 yılında ise yirmi guruşluk ve mütenâsip surette ufaklıkları: on, beş, iki ve bir guruşluk ve yirmi paralıklar çıkarmıştır. Ziya Karamursal (1989), **Osmanlı Malî Tarihî Hakkında Tetkikler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 213-215.

¹⁰² Okka, dört yüz dirhem, Devellioğlu (2015), s.596; Dirhem gümüş bir para birimidir. Yıllara göre farklılık gösterse de 1845 yılında 1 dirhem: 3,0898 gr. ağırlığındadır. Bkz; Halil Sahillioğlu (1994), “Dirhem”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 9, İstanbul, s. 369.

¹⁰³ Ekmek ya da nân-ı azîz, hubz, Bkz; Devellioğlu, (2015), s. 433, 944.

¹⁰⁴ Ay, senenin on iki de bir kısmı, şehir, Devellioğlu (2015), s.649.

guruşu Remle Kazası, 600 (%11.59) guruşu Lud Kazası ve 825 (%15.93) guruşu ise Yafa Kazası'na ait bulunmaktadır.¹⁰⁵

Zaptiye ve piyâde askeri güvenlik personelleri ta'yînât miktarı toplamı tutarı 4.171.5 kıyyedir. En fazla ta'yînât Kudüs Sancağı'na ayrılmış olup 1.320 kıyye'den oluşmaktadır. Daha sonra, 960 kıyye Gazze Sancağı'na, 660 kıyye Yafa Sancağı'na, 480 kıyye Remle Kazası ve Lud Kazası'na ve nihayet 271.5 kıyye tutarı ise Halilü'r-rahman Kazası'na ayrılmış bulunmaktadır. Bu verilen ta'yînât oranlarından sadece Kudüs Sancağı'na ait olmak üzere 12 guruş tutarında bir kesinti yapılmıştır. Masârifat Defteri'nin sonunda tarih olarak “*Fî 21 Şevval Sene H. 1262 / M. 1846*” tarihi verilmiş ve toplam maaş ve ta'yînât harcamaları bedeli olarak yazıyla “*Yalnız on dört bin dokuz yüz yetmiş dokuz buçuk guruş'dur*” ifadesi yer almaktadır. Masârifat Defteri'nin sonunda tasdik amaçlı ikide resmî mühür bulunmaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ BOA. ML. MSF. d. 07585.

¹⁰⁶ BOA. ML. MSF. d. 07585.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Filistin coğrafyasında yer alan Kudüs ve Gazze Sancakları bu çalışmada inceleme konusu yapılan H. 1262 / M. 1846 yılında Osmanlı Devleti'nin idari açıdan önem verdiği sancakların başında gelmektedir. Kudüs sadece Müslümanlar tarafından değil, Hristiyanlar ve Museviler tarafından da kutsal kabul edilmekte olan bir şehir hüviyetindedir. Osmanlı Devleti'nde Kuds-i Şerif Sancağı (Kudüs), Gazze Sancağı, Halilü'r-rahman Kazası, Remle Kazası, Lud Kazası ve Yafa Kazası'nda yaşayan yerleşik halkın güvenliğinin özenle sağlanması konusuna özel bir ihtimam gösterildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Başlangıçta nüfus olarak azınlıkta bulunan Museviler (Yahudiler) Filistin coğrafyasına gelebilmek ve yerleşebilmek için Avrupa'da bulundukları ülkeler nezdinde siyasi çalışmalar yapmışlardır. Bu çabalarının yanında bir yandan da bölgeden toprak almak için teşebbüste bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti yönetiminde geleneğe önem vermiş ve hakimiyet sahası içerisinde bulundurduğu coğrafyalarda her idari teşkilat birimi içerisinde bölgenin yapısına uygun bir teşkilatlanma politikası takip etmiştir. Bu durumu Filistin coğrafyasının da yer aldığı Kudüs Sancağı, Gazze Sancağı, Halilü'r-rahman Kazası, Remle Kazası, Lud Kazası ve Yafa Kazalarında görmek mümkündür. Gerek yönetici sınıfı ve gerekse de insanlarla daha yakın etkileşim içerisinde bulunan askeri güvenlik personeli özenle seçilmiştir. Bölge uzun zaman süreci içerisinde dört yüz yıla yakın olarak Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer almıştır.

Masârifat Defteri H. 1262 / M. 1846 yılına ait olup, zaptiye ve piyâde askeri güvenlik personelinin faaliyetlerini konu almaktadır. Maliye Nezâreti Masârifat Defteri'nden elde edilen verilerde defterin beş aşamalı bölüm olarak kayıt altına alındığı dikkati çekmektedir. Birinci bölümde Filistin coğrafyasında bulunan her bir sancak ve bu sancaklara bağlı olan kazalar ile yerleşim yerleri ayrı ayrı yer kayıt edilmişlerdir. Önce, her sancağın başına özel isimleri yazılmış, ardından hazırlanan cetvelin ne amaçla kaleme alındığı belirtilmiştir.

Masârifat Defterinin ikinci aşamasında her bir ay ayrı ayrı olmak üzere askeri güvenlik personellerinin rütbelerine ya da rütbesiz olarak aldıkları maaş miktarları gurusu cinsinden verilmiştir. Bu askeri güvenlik personelinin zaptiye ve piyâde olarak nefer sayıları ve kaç kişi oldukları da belirtilmiştir. Üçüncü aşamada

güvenliği sağlamakla görevli zaptiye ve piyade personellerinin isimleri ayrı ayrı verilmiştir. Genellikle resmi belgelerde şahısları daha kolay tanıyabilmek ve fiziki özelliklerini betimleyebilmek için lakaplar kullanılmaktadır. Burada dikkati çeken husus hemen hemen hiç lakap kullanılmamasıdır.

Dördüncü aşamada güvenlik personelinin aldıkları ve adına ta'yinât denilen maaştan başka ayrıca verilen yiyecek ve erzak gibi günlük gıda ihtiyaç miktarları yazılmıştır. Güvenlik personelinin bu anlamda ta'yinât olarak sadece o dönemde "Nân" olarak ifade edilen ekmek aldıkları görülmektedir. Ekmeğin birimi kıyye ölçü birimi olarak verilmiştir. Beşinci aşamada ise askeri güvenlik personelinin önceki aldıkları ta'yinât miktarları ile şimdiki aldıkları miktar arasında bir fark oluşmuşsa bu da yine kıyye ölçü birimi üzerinden rakamla belirtilmiştir.

Konumu itibarıyla hassas bir coğrafyada bulunan Kudüs Sancağı başta olmak üzere Gazze Sancağı, Halilü'r-rahman Kazası, Remle Kazası, Lud Kazası ve Yafa Kazası ile bunlara bağlı yerleşim yerlerinde güvenlik amacıyla Osmanlı Devleti tarafından zaptiye ve piyade neferlerinden müteşekkil olmak üzere askeri güvenlik personelleri görevlendirildiği görülmektedir.

Her personelin farklı idari birimde görev yapsa bile aldıkları maaşların aynı görevi yapmalarına rağmen farklılık arz ettikleri görülmektedir. Örneğin; Kudüs Sancağı'nda görevli bir baş zaptiye 300 gurus maaş alırken, Gazze Sancağı'nda aynı görevi yapan bir baş zaptiye'nin 100 gurus maaş aldığı anlaşılmaktadır. Burada etkili olan yöntemin idari birimler küçüldükçe alınan ücretin de o oranda azaldığı dikkati çekmektedir. Neferlerin / askerlerin ise ortalama olarak 30 gurus maaş aldıkları tespit edilmiştir. Askeri güvenlik personellerinin rütbelerine ve bağlı bulundukları idari yerleşim birimlerine göre farklı maaş almaları normal olarak kabul edilebilir.

Askeri güvenlik personeline maaşları dışında günlük gıda ihtiyacı için ta'yinât olarak verilen nân / ekmek farklı idari birimlerde olmalarına rağmen miktar olarak aynıdır. Bu konuda bir farklılık uygulanmamış olması önemlidir. Büyük ihtimalle askerin maneviyatının yüksek tutulmasının istenmesi ilk olarak akla gelmektedir. Örneğin Kudüs Sancağı'nda resmi olarak görev yapan 21 askeri güvenlik personeline verilen miktar aylık 1.320 kıyye'den oluşmaktadır. Diğer yerleşim yerlerinde de benzer oranlarda ekmek dağıtıldığı tespit edilmiştir.

Masârifat Defteri'nde dikkati çeken başka bir husus verilen ekmeğin kayıt yapılırken kırmızı renkli kalemle yazılmış olmasıdır. Kudüs Sancağı'nda görev yapan askeri güvenlik personellerinden zaptiye ve piyade neferinin bir aylık toplam maliyeti tutarı toplamı 5.218 guruş'tur. Bu anlamda en fazla güvenlik personelinin Kudüs Sancağı'nda istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Bunu 3.400 guruş ile Gazze Sancağı, 2.385 guruş ile Yafa Kazası, 1.560 guruş ile Remle Kazası ve Lud Kazası takip etmekte en az maliyet Halilür-rahman Kazası'nda olup 865,5 guruş'tur.

En fazla güvenlik personeli 21 kişi ile Kudüs Sancağı'nda yer almakta olup bunu 16 kişi ile Gazze Sancağı, 11 kişi ile Yafa Kazası, 8 kişi ile de Remle Kazası ve Lud Kazası takip etmekte olup en az personel 3 kişi ile Halilü'r-rahman Kazası'nda yer almaktadır. Bir aylık süre zarfında bütün sancak ve kazalar ile bağlı bulunan yerler için yapılan toplam harcama maliyeti 14.979.5 guruş'tur. Buradan elde edilen istatistiki veriler Osmanlı Devleti'nin Filistin coğrafyasında sadece güvenliği sağlamak amaçlı ne kadar büyük tutarlarda ödeme yaptığını ve kutsal yerlerin korunmasına özel bir ihtimam göstermiş bulunduğunu ortaya koymaktadır

Avrupalı devletler her zaman kendileri içinde önemli saydıkları ve kendi yönetimlerinde olması için Osmanlı Devleti'ne büyük baskılar yapmalarına rağmen, bu baskılar karşısında uzun süre direnen Osmanlı Devleti kutsal toprakların bir kısmının da yer aldığı Filistin coğrafyasına önemli maddi ve manevi katkılar sağlamıştır. Bölge halkının huzur ve güven içerisinde yaşamlarını devam ettirmeleri için gereken bütün önlemleri almıştır. Bunun için maddi anlamda hiç bir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Nitekim batılı devletlerin müdahale ve baskıları olmadığı müddetçe Filistin coğrafyasının bir huzur iklimi olduğu ortaya çıkmaktadır. Dikkati çeken husus güvenlik personelinin seçilmesinde son derece özenli davranılmasıdır. Kudüs Sancağı, Gazze Sancağı, Halilü'r-rahman Kazası, Remle Kazası, Lud Kazası ve Yafa Kazası ile bunlara bağlı yerleşim yerlerinde görevli zaptiye ve piyade askeri güvenlik personelinin isimlerinden yola çıkarak bölgede gayrimüslim veya yabancı unsurlara güvenliğin teslim edilmediği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti kendisi açısından kutsal saydığı bu görevle bölge insanının huzur ve refah içerisinde yaşamasını sağlamaya yönelik askeri güvenlik politikaları geliştirmiştir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ, Ahmet (2008). **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Yönetimi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (2020). **Türkiye Tarihi: Osmanlı Devleti:(1600-1908)**, Cem Yayınevi, C. III, İzmir.
- ARMAOĞLU, Fahir (1984). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- ARMAOĞLU, Fahir (1989). **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları: (1918-1988)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ATAÖV, Türkkaya (1979). "The Palestine Question and Turkey", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 34, S. 1, Ankara, ss. 15-31.
- AVCI, Yasemin (2004). **Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)**, Phoenix Yayınları, Ankara.
- AVCI, Yasemin ve ÖZDEMİR, Ömür Yazıcı (2019). "Kudüs Kamame Kilisesi: Hristiyanlığın Merkezinde Osmanlı Mirası ve Statüko Meselesi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 15, Sayı. 29, Bahar 2019, ss. 35-58.
- AVCI, Yasemin (2022). "Kudüs'te Toplumsal Ayrışmayı Mekân Üzerinden Okumak: Kentin Merkezi Bab el-Halil (Yafa) Meydanı: 1871-1948", **XIX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri 03-07 Ekim 2022**, Ankara, ss. 469-498.
- AYDIN, Bilgin ve GÜNALAN, Rıfat (2008). **XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter sistemi**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi.
- BALDENSBERGER, Philip J. and LEES, Frederic (1913). **The Immovable East Studies of The People and Customs of Palestine**, Sir Isaac Pitman&Sons Ltd, London.
- BAYKARA, Tuncer (ty). **Anadolu'nun İdâri Taksimi Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş-I**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi: Sina-Filistin Cephesi Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar** (1979). C. IV, Kısım. 1, Genelkurmay Basımevi, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- BOSTANCI, Işıl Işık (2006). **XIX. Yüzyılda Filistin: İdarî ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet**, Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ.
- BOZKURT, Gülnihal (1996). **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu(1839-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- CHATEAUBRIAND (2004). **Paris İstanbul Kudüs: Bir Seyyahın Günlüğü**, İlkbiz Yayınevi, İstanbul.
- COHEN, Nissim (2015). "Solving Problems Informally: The Influence of Israel's Political Culture on The Public Policy Process", **Public Administration and Policy in The Middle East**, Editör: Alexander R. Dawoody, Springer, New York, pp. 231-246.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2015). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât: Eski ve Yeni Harflerle**, Aydın Kitabevi Yayınları, 31. Baskı, Ankara.
- ENGİN, Vahdettin (2014). **Pazarlık**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- ERCAN, Yavuz (2001). **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ERYILMAZ, Bilal (2017). **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- FAROQHI, Suraiya (2004). **The Ottoman Empire and The World Around It**, I.B. Tauris& Co Ltd, London.
- FINKEL, Caroline (2017). **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı: Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü (1300-1923)**, Çev: Zülal Kılıç, Timaş Yayınları, İstanbul.
- FISHER, Sydney Nettleton (1959). **The Middle East**, Routledge&Kegan Paul Ltd, London.
- Filistin'de Osmanlı Postaları (1840-1918); Kudüs** (2004). Alexander Koleksiyonu, (Çev. Kemal Giray), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, C. I, İstanbul.
- GEORGEON, François (1995). **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev: Server Tanilli, Cem Yayınevi, c. II, İstanbul.

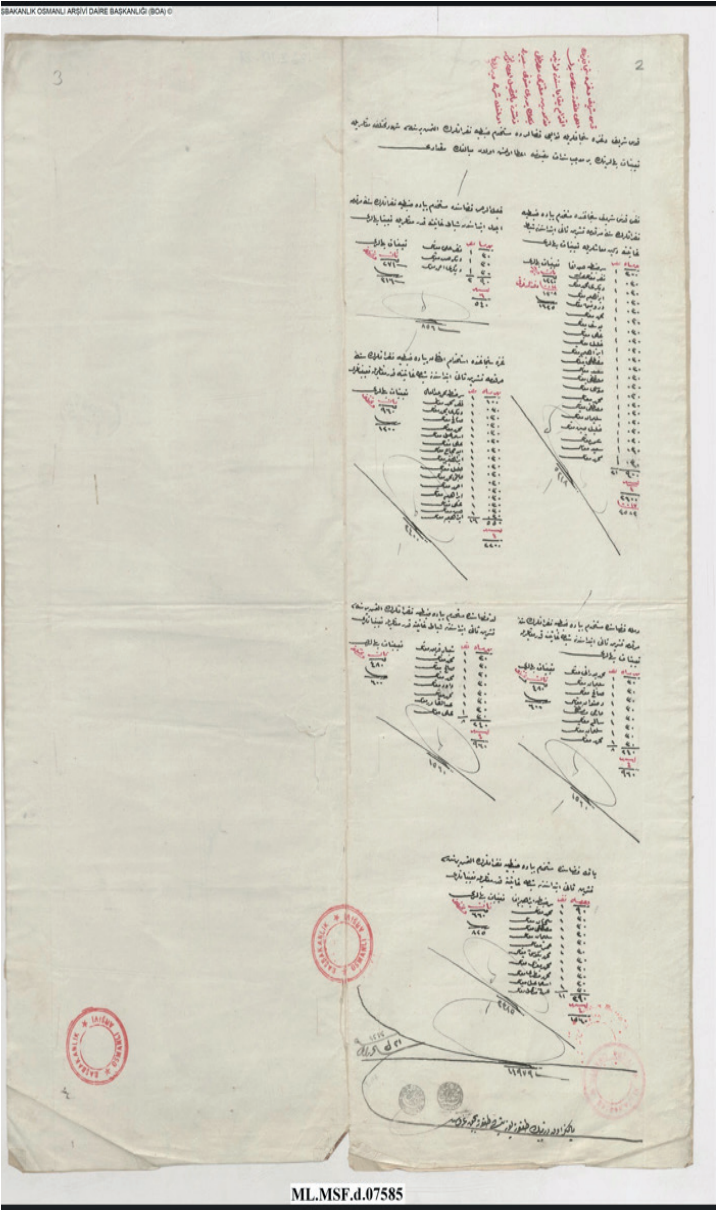
- GÜRAN, Tevfik (1989). **Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)**, Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi, C. XIII, Sayı: 17'den Ayrı Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- HOVSEPIAN, Mary (ty). "Demography of Race and Ethnicity in Palestine", **The International Handbook of The Demography of Race and Ethnicity**, Editör: Rogelio Saenz, David G. Embrick and Nestor P. Rodriguez, Sipringer, ss. 339-352. (DOI 10.1007/978-90-481-8891-8), (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- KARAL, Enver Ziya (1988). **Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları. C. V, 5. Baskı, Ankara.
- KARAMURSAL, Ziya (1989). **Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KEÇİCİ, Sayime Erben (2020). **Bilimsel Araştırma Yazma El Kitabı**, Eğitim Yayınevi, Konya.
- KIMMERLING, Baruch and MIGDAL, Joel S (2003). **The Palestinian People**, Harvard University Press.
- KOCABAŞ, Süleyman (1994). **Vaat Edilmiş Toprak Filistin İçin Mücadele: Türkiye ve Siyonizm**, Vatan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- KÖSE, Feyza Betül (2015). "Osmanlı Dönemi Kudüs'ünde İdari ve Sosyal Yapı", **Belgü Dergisi**, Sayı: 1, Ardahan, ss. 164-167.
- KREISER, Klaus "The Place of Jerusalem in Ottoman Perception", <https://www.jstor.org/stable/jj.21570566.16> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- KUSHNER, David (1986a). "Foreword", **Palestine in the Late Ottoman Period, Political, Social and Economic Transformation**, Jerusalem, ss. IX-XI.
- KUSHNER, David (1986b). "The Foreign Relations of the Governors of Jerusalem Toward the End of the Ottoman Period", **Palestine in the Late Ottoman Period, Political, Social and Economic Transformation**, Jerusalem ss. 309-319.
- MANTRAN, Robert (1995). **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa**, Çev. Server Tanilli, Cem Yayınevi, C. II, İstanbul.
- MARRIOT, Emma (2014). **Bir Nefeste Dünya Tarihi**, (Çev: Egemen Yılğür), Maya Kitap Yayınları, İstanbul.

- MEMİŞ, Şerife (2016). **Osmanlı Taşra Toplumu ve Vakıf Kurumu: Kudüs (1703-1831)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2006). **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Alkım Yayınları, 25. Baskı, İstanbul.
- Osmanlı Belgelerinde Filistin / Palestine in Ottoman Documents** (2009). T.C. Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Osmanlı Filistin'i Yer İsimleri Kılavuzu ve Atlası:1516-1917** (2020). Haz. Zekeriya Kurşun, Abdülkadir Steih ve Ali İhsan Aydın, İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- ÖKE, Mim Kemal (1990). **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**, Çağ Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAN, Selim Hilmi (2017). **Osmanlı Devleti ve Diplomasi**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZYÜKSEL, Murat (2000). **Hicaz Demiryolu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- PRICE, Clair (2008). **Türkiye'nin Yeniden Doğuşu**, Çev: Bilal Çölgeçen, İkarus Yayınları, İstanbul.
- RUNCIMAN, Steven (2008). **Haçlı Seferleri Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları. C. I-IV, Ankara.
- SAHİLLİOĞLU, Halil (1994). "Dirhem", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 9, İstanbul, ss.368-371.
- SATIŞ, İhsan (2015). **XIX. Yüzyılda Kutsal Yerler Sorunu: Osmanlı Devleti, Kudüs ve Hristiyanlık**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Sivas.
- SEVİM, Ali (2000). **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

- SEZEN, Tahir (2017). **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- SINGER, Amy (2002). **Osmanlı'da Hayırseverlik: Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti**, Çev. Dilek Şendil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ŞEMSEDDİN SAMİ (2015). **Kâmûs-ı Türkî: Latin Harfleriyle**, Haz: Gündoğdu, R. & Adıgüzel, N. & Önal, E. F, İdeal Kültür Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul.
- TABAKOĞLU, Ahmet (2008). **Türkiye İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, İstanbul.
- Türkçe Sözlük** (1988). Türk Dil Kurumu Yayınları, C. 1, Ankara.
- Türkçe Sözlük** (1988). Türk Dil Kurumu Yayınları, C. II, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, **BOA. HAT.** Hatt-ı Hümayun 1209.47380. (H. 29.12.1248/M. 19.05.1833).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi **BOA. HR. SYS.** Hâriciye Siyasi 1778.12. (18.06.1842).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi **BOA. ML. MSF. d.** Maliye Masârifat Defteri 07585. (H. 21.10.1262/ R. 30.09.1262/ M. 12.10.1846).
- UÇAROL, Rifat (2010). **Siyasi Tarih (1789-2010)**, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 8. Basım, İstanbul.
- ZE'EVİ, Dror (2000). **Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı'nda Toplum ve Ekonomi**, Çev. Serpil Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek 1. Maliye Nezâreti Masarifat Defteri (BOA. ML. MSF. d. 07585).

ML.MSF.d.07585

Ek 3. Filistin’de Alman Cemaati ve İngiliz Piskoposluğu İlişkileri
(BOA. HR. SYS. 1778.12. (18.06.1842)).

۱۸۴۶
 ۱۲۷۸/۱۲
 ۲
 HR.SYS.01778.00012.002